

העיר העתיקה והאגן ההיסטורי – סוגיות והתפתחויות מהעת האחרונה

שער המוגרבים: מאמץ מתמשך ומעורר מחלוקת מצד ישראל להחליף סוללה המשמשת כגישה מרחבת הכותל המערבי למתחם הר הבית/חראם אל-שריף. הסוללה המקורית התמוטטה לפני שנים אחדות, והתכניות להחליפה עוררו מחלוקת, הנובעת בחלקה מחוסר האמון שרוחשים הפלסטינים/מוסלמים כלפי כוונות ישראל, ובחלקה משום שנדמה כי התכנית הישראלית אכן משקפת מאמץ לנצל את הפרויקט על מנת לשנות באופן קיצוני את הסטטוס קוו בכל הקשור לגישה לאתר. על פי התכנית, תוחלף הסוללה בגשר מסיבי שיאפשר לקהל גדול הרבה יותר - ישראלים, תיירים, כוחות הביטחון – לעלות על הגשר. לו היה מתקיים תהליך נבון ואחראי של קבלת החלטות, הוא היה מגביל את מהלכי ישראל במקום להקמת סוללה חדשה בהיקף דומה לקיים ובאתר המקורי, ובכך מחזיר את הסטטוס קוו הקודם.

שער הפרחים: פרויקט תלוי ועומד להתנחלות חדשה בסמוך לשער הפרחים (בתוך חומות העיר העתיקה, ברובע המוסלמי). התכנית אושרה על ידי עיריית ירושלים ביולי 2005, אולם מאז לא ננקטו שום צעדים לזרז את אישורה הסופי על ידי הממשלה. התכנית כרגע מוקפאת אבל נדרש מעקב צמוד אחריה.

שער שכם (מתחת ל"מחצבות שלמה"): עמותת עטרת כהנים הועסקה כקבלן משנה של ממשלת ישראל בפרויקט שמומן על ידי הממשלה, "לשקם" מחצבה בת שלושת אלפים שנה מתחת לעיר העתיקה. המחצבה מתחילה בסמוך לשער שכם והשטח החפור התת-קרקעי משתרע כ-250 מ' לכיוון הר הבית/חראם אל שריף. בעבר הגיע המימון לפרויקט זה בחלקו מהקרן לשיקום מחצבות במשרד התשתיות שנועדה לשיקום מחצבות (מודרניות) שהפכו למפגע סביבתי. מטרת המתנחלים ברורות: לחבר את המנהרה עם מנהרת החשמונאים, וכך ליצור ציר תנועה תת-קרקעי עבור המתנחלים שיחצה את העיר העתיקה, משער שכם בצפון לשער האשפות בדרום. הצעות סוריאליסטיות אחרות כוללות פתיחה של פארק נושאי תת-קרקעי או השמשת האתר לאירועי חתונות ובר-מצוות.

מנהרת הכותל המערבי ואוהל יצחק: באחרונה התחדשו החפירות בתוך מנהרת הכותל המערבי (המובילה למנהרת החשמונאים) בחסות ארכיאולוג המקורב מאוד למתנחלים. כ-70 מטר מערבה, מתנהלות חפירות מתחת לבית מתנחלים ברובע המוסלמי – "אוהל יצחק". יש בסיס לחשדות כי הכוונה היא לחבר את הבית למנהרה. במקביל, מעל לקרקע ב"אוהל יצחק", מתקדמת בנייתו של בית-כנסת חדש.

חפירות הכותל המערבי ומתחם המאחכמה: בשוליים המערביים של רחבת הכותל המערבי מתנהלות חפירות מתקדמות כהכנה לבניית תחנת משטרה חדשה. זו הישנה, מרחק של פחות ממאה מטרים משם, מהווה נדל"ן "מתנחלים" יקר ערך – בנין המאחכמה המשקיף הן על מתחם הר הבית/חראם אל-שריף והן על הכותל המערבי. המתנחלים מתכננים להפוך את המאחכמה לבית-כנסת.

"שימור העיר העתיקה והאגן ההיסטורי שלה": במהלך 2005 אישרה הכנסת תקציב של 60 מיליון ש"ח לשנה למשך שבע שנים לצורך מימון "שימור" העיר העתיקה וסביבותיה. יש בסיס מוצק לחשדות כי חלק ניכר מכספים אלה נועד לממן פעילויות מתנחלים באזור.

האגן הקדוש/גנים לאומיים: רבים מהרשויות והאתרים באזור הגן הלאומי סובב העיר העתיקה הועברו לשליטת המתנחלים.

סילוואן: תנועת המלקחיים של המתנחלים בחלקים מהאגן ההיסטורי של העיר העתיקה, ובמיוחד בחלק העתיק של סילוואן – עיר דוד – הלכה וגברה עם הרכישות החדשות וההשתלטויות ב-2006. אם יימשכו ואף יתרחבו הנוכחות והאחיזה של המתנחלים באזור, הם עלולים לסבך מאמצים עתידיים לפיתרון בירושלים על בסיס התפיסה המקובלת ככלל, לפיה "מה שערבי יהיה פלסטיני, ומה שיהודי יהיה ישראלי", שכן נוכחות המתנחלים עלולה בקרוב ליצור מצב שבו ניתן יהיה לטעון כי סילוואן וסביבותיה – שלא היו אזור יהודי מאז ימי דוד המלך - הם יותר יהודים מפלסטינים (וזוהי לבטח מטרתם של המתנחלים).

אתרים ארכיאולוגיים בסילוואן: עמותת אלעד ממשיכה להרחיב את פעולותיה ואחיזתה בסילוואן כשהיא פועלת כגוף סמי-ממשלתי השולט בתיירות באזור ונהנה מסמכויות מלאות בכל הנוגע לפעילויות הארכיאולוגיות המתקיימות בו. דמי הכניסה לאתרים משולמים למתנחלים, אשר במעין עיוות סוריאליסטי, החלו לאחרונה להציע לתיירים סיורי "סגוויי" באזור (כלומר התיירים רוכבים על קורקינטים אישיים ממונעים) – סיור דרך מה שהוא במקרה גם ביתם של עשרות אלפי פלסטינים הסובלים מעוד ועוד השפלות. המתנחלים אף החלו לאחרונה בחפירות תת-קרקעיות – ללא קבלת היתר או ברכת הדרך – שנועדו לחשוף את מה שנראה ככביש מהתקופה הטרומ-הרודיאנית. מטרתם היא לפרוץ ציר תת-קרקעי מבריכת השילוח אל קירות התמך של מתחם הר הבית/חראם אל-שריף. מקורות בעולם הארכיאולוגי דיווחו באחרונה לעיר עמים כי מקבץ חדש של בקשות להיתרי חפירה הוגש לרשויות.

הריסות סילוואן/אל-בוסתאן: ב-1995 התפרסמה תכנית עירונית להרוס 88 בתים בבעלות פלסטינית בשכונת אל-בוסתאן בסילוואן. מטרת התכנית הייתה "פינוי" האתר לשם הקמת הגן הלאומי בשליטת המתנחלים שבו נמצאים הבתים (בעליה הפלסטיני של חנות מכולת באזור "נתקל" באופן בלתי צפוי בזיקת המתנחלים לתכנית כאשר רצפת החנות שלו התמוטטה והוא צנח מטה אל תוך מנהרה שנחפרה על ידי המתנחלים מתחת לחנותו). חשיפה מוקדמת של התכנית גרמה לעירייה למשוך את התכנית ולהיכנס למשא ומתן עם התושבים, במטרה שלא לפגוע בבתייהם. באחרונה חידשה העירייה כמה הליכים משפטיים שנועדו לאפשר הריסה של בתים באל-בוסתאן, אולם אין הוכחות לכך שהתוכנית להריסה המונית חזרה לתוקף.

א-טור (הר הזיתים): במהלך 2006 היינו עדים לפלישות חדשות וחסרות תקדים של המתנחלים בהר הזיתים. זוהי התפתחות חדשה ומסוכנת אך נכון לעכשיו מוגבלת בהיקפה (השתלטות חלקית על שני בניינים בלבד), כך שהשפעתה בינתיים שולית. עם זאת, יש לעקוב בקפידה אחר אזור זה, שכן ההצלחות של 2006 קרוב לוודאי יעודדו את המתנחלים והן מצביעות לכאורה על סובלנות חדשה כלפי פעילויות אלה ואף על תמיכה שבשתיקה מצד הרשויות הישראליות. במרץ 2007, אירעו כמה תקריות אלימות בין מפגינים פלסטינים לבין עובדי חברת השמירה הפרטית של המתנחלים וכוחות משמר הגבול.

שייח' ג'ראח: יש התקדמות בתכניות למתחם מתנחלים חדש וגדול במלון שפרד, במימון חברה בבעלות הפטרון האמריקני של המתנחלים, ארווינג מוסקוביץ. התכנית היא לחבר את ההתנחלות החדשה לזו הקיימת בשייח' ג'ראח (שמעון הצדיק). מוסקוביץ החל להאיץ את המאמצים לתחילת עבודות הבנייה של המתחם, שעדיין נמצא בתהליכי תכנון מוקדמים. זהו פרויקט מסוכן שיש לקיים עליו מעקב תמידי.

ראס אל עמוד: בראס אל עמוד יש שני פרויקטים שמן הראוי לעקוב אחריהם. במהלך 2006 היינו עדים לתחילת בנייה משמעותית בהתנחלות מעלה זיתים, הממוקמת בלב השכונה הפלסטינית הצפופה הזו. מעלה זיתים אמורה להכפיל את גודלה, עם תוספת של 67 יחידות דיור על 52 הקיימות. הפרויקט השני בראס אל עמוד מדאיג אף יותר וקשור לאיזור תכנון ההתנחלות ב-E-1. במסגרת פרויקט זה נבנה (וכמעט הושלם) מטה משטרה חדש ב-E-1.

עם השלמתו, יעבור מטה המשטרה הקיים ממקומו הנוכחי בלב שכונת ראס אל עמוד אל המבנה החדש. המטה שיתפנה יימסר אז לידי המתנחלים ויהפוך למתחם מגורים חדש באזור מפתח – ובכך ירחיב באופן ניכר את אחיזת המתנחלים באזור, ומה שחשוב אף יותר, יחזק את שליטתם על ציר התנועה הראשי העובר בתוך השכונה.

קדמת ציון/אבו דיס: האישור לבניית 200 יחידות דיור באתר הנמצא על קצה הרכס של ראס אל עמוד/אבו דיס, המשקיף על העיר העתיקה ונושק לגדר ההפרדה ניתן לפני שנים אחדות על ידי עיריית ירושלים. מאז הקפיאה אותו הממשלה. שני בתי מתנחלים כבר מעטרים את השוליים הצפוניים והדרומיים של ההתנחלות המתוכננת. הבית הצפוני נבנה באופן בלתי חוקי על ידי המתנחלים במהלך עבודות ההקמה של גדר ההפרדה – עובדה שאינה מונעת ממשמר הגבול לשמור על הבית ועל תושביו הבלתי חוקיים.

האמה ההרודיאנית: בעבר הרחוק, הובילה אמת המים ההרודיאנית מים מבריכות ארטא, ליד בית לחם, לבית המקדש השני בירושלים. אמה זו, העוברת מתחת להר העצה הרעה (ברכס הדרומי שלו המשקיף על העיר העתיקה) נותרה בשלמותה וניתן לגשת אליה – אם רק משיגים את המפתחות. בדומה לאתרים ארכיאולוגיים חשובים אחרים באזור, המפתחות נמצאים, פשוטו כמשמעו, בידי המתנחלים.

מרכז הסמינרים באבו תור: בשולי אבו תור, במקום המשקיף על העיר העתיקה מדרום, יועד בנין למרכז גמילה לפגועי נפש. ברגע האחרון הוא הועבר לידי המתנחלים, המשתמשים בו כמרכז סמינרים, בעיקר להדרכת קבוצות של חיילים וקצינים בצבא. צה"ל העניק למתנחלים בלעדיות בכל הנוגע למסרים ולתוכן המועבר לחיילים.

נוף ציון/ג'בל מוכאבר: תכנית זו, לבניית 400 יחידות דיור ליהודים ברכס הדרומי המשקיף על העיר העתיקה, היא במובנים רבים אנומליה. מדובר בפרויקט המונע משיקולים מסחריים (ולא אידיאולוגיים), כשקהל היעד של הקונים הוא ככל הנראה יהודים תמימים מהתפוצות שהובטח להם (וגם יקויים) נוף מרהיב על העיר העתיקה – אלא שאיש לא גילה להם שבינם יהיה בלב שכונת ג'בל מוכאבר. למרות העובדה שהמיזם חורג מהתבנית המקובלת, אין להתעלם מכך שעשרות יחידות דיור נבנות בתוך שכונה פלסטינית קיימת באגן ההיסטורי.

חברת השמירה הפרטית של המתנחלים: במשך למעלה מחמש-עשרה שנים, מימנה ממשלת ישראל שמירה פרטית למתנחלים. השומרים לא רק מאבטחים את בתי המתנחלים, אלא גם מלווים מתנחלים בודדים ביציאתם ובכניסתם לבתיהם. בהיעדר כל פיקוח ציבורי, בכמה מן המקרים, אימצו לעצמם שומרים אלה מאפיינים של מיליציה פרטית. בעקבות ממצאי ועדת חקירה ממשלתית בראשות האלוף במיל. אורי אור, הוחלט להפסיק, החל משנת הכספים 2007, את מימון חברת השמירה הפרטית ולהחזיר את האחריות הבלעדית לשמירה על המתנחלים לידי משטרת ישראל. אולם באחרונה בוטלה החלטה זו על ידי הממשלה. המימון הממשלתי של חברת השמירה הפרטית של המתנחלים נמשך, ומחזק את מעמדה הבלתי רשמי, אך ללא ספק יעיל, של "מיליציה המתנחלים" בעיר העתיקה ובאגן ההיסטורי.

אתרי ניפוי עפר: השתלשלות אירועים מוזרה הביאה את המתנחלים להקים שני "אתרי ניפוי" – הראשון בהר הזיתים והשני באבו תור. באתר הראשון מנפים המתנחלים פסולת עפר שהוצאה ממתחם הר הבית/חראם אל-שריף, תוך חיפוש אחר שרידים יהודיים (יש לציין כי המתנחלים לא הפגינו רגישות דומה כאשר עסקו בחפירות הבלתי חוקיות של מנהרת החשמלאים – שם לא נערך כל תיעוד, והפסולת שפונתה מהאתר הושלכה ללא בדיקה לאתר שפיכה). האתר השני משמש לבדיקת החומר שמוצא מהחפירות הבלתי חוקיות בסילוואן.

אודות עיר עמים

עיר עמים היא עמותה ישראלית בלתי-מפלגתית העוסקת במורכבות החיים בירושלים בהקשר של הסכסוך הישראלי-פלסטיני ובעתידה הפוליטי של העיר. עיר עמים פועלת

במגמה שירושלים תהיה עיר תקינה ושוויונית, תוך קידום התנאים לעתיד פוליטי יציב יותר בירושלים.

בשל מעמדה הסמלי והממשי של ירושלים כעירם של שני עמים ושלוש דתות, ומקומה הקובע בהשגת הסדר מדיני, מעמידה עיר עמים בראש מעייניה את ירושלים כעיר יציבה בה חולקים שני העמים, הישראלי והפלסטיני, עיר הדואגת לרווחתם ולכבודם של כל תושביה על קודשיהם ונכסיהם ההסטוריים והתרבותיים.

הידע והמומחיות של עיר עמים בכל הקשור לתנאים הפוליטיים, הכלכליים והחברתיים בירושלים זמין לארגונים ופרטים כאחד, ביניהם רשויות המדינה והעוסקים בניהולה של העיר, וכן לאלה הלוקחים חלק בדיפלומטיה שמאחורי הקלעים והפועלים למציאת הסדרים פוליטיים עתידיים לגבי ירושלים.

לעיר עמים יחסי עבודה מתמשכים עם הקהילה הפלסטינית בירושלים; כן יש לעמותה קשרים שוטפים עם גורמים בכירים בקהילה הבינלאומית הפועלים למען העיר ועתידה.

עיר עמים פועלת במגוון של דרכים המשלימות זו את זו:

- איסוף וניתוח של נתונים ומידע בנוגע להתפתחויות שוטפות בירושלים והפצתם לקהלי יעד בארץ ובעולם.
- פעילות משפטית שנועדה לעכב ולמנוע צעדים חד צדדיים הפוגעים במרקם החיים בעיר ובאפשרות להגיע להסדר מוסכם לגבי עתיד העיר.
- פעילות ציבורית ותקשורתית שנועדה ליצור מודעות למתרחש בירושלים ולחשיבותה המקומית, האיזורית והעולמית. פעילות זו כוללת בין היתר סיורים לימודיים במזרח ירושלים, סמינרים וארועים, הכשרות מקצועיות ועוד.
- פעילות מול גורמי ממשל וגופים מקצועיים אחרים בארץ ובעולם, במטרה להשפיע על מדיניות בנושא ירושלים.
- פעילות לחיזוק החברה האזרחית במזרח העיר תוך עבודה משותפת עם פעילים בשכונות ועם ארגונים לקידום סוגיות אזרחיות.